

Després de més de 500 anys d'oblit, el call lleidatà us obre les seves portes. Entreu i passegeu pels carrers de la seva història!

Gaudiu de la vostra visita i respecteu l'itinerari senyalitzat. Recordeu que aquest és un espai urbà de gran valor arqueològic i històric.

EL CALL DESAPAREGUT DE LLEIDA

Des d'aquest punt podeu observar bona part de l'espai que ocupava el barri jueu de Lleida durant l'època medieval, des de la conquesta cristiana de la ciutat a mitjans del segle XII, fins a l'expulsió definitiva dels jueus a finals del segle XV.

Situat aproximadament entre els actuals carrers Major, Cavallers i Companyia, en el seu interior passejarem per carrers estrets i costeruts que ens duriem a la plaça de la Jueria, centre de la vida diària i cor de la Cuirassa.

No era un barri envoltat de muralles, però disposava de portes d'entrada. Viure junts facilitava als jueus seguir les seves tradicions i els protegia de la violència popular. La Cuirassa va arribar a ser una de les comunitats jueves més importants de la Corona d'Aragó, seu de la Col·lecta de Ponent, institució que administrava els assumptes de la comunitat jueva d'aquesta part del Principat. Es calcula que a mitjans del segle XIV vivien a Lleida al voltant de cinc-cents jueus, aproximadament el 13% del total de la població de Lleida.

La Cuirassa, el call de Lleida, al segle XIV

CALL O CUIRASSA? Cuirassa és el nom que rep, a Lleida, el barri jueu. El nom de Cuirassa, segons els especialistes, pot tenir diferents orígens.

La teoria més acceptada, però, és aquella que lliga el barri dels jueus a l'antiga Coiraça andalusina, un avançament de la muralla que baixava de dalt del turó de la Seu Vella. Els jueus establiren el seu Call al voltant d'aquest mur i d'aquí en ve el nom.

EL TREBALL DEL PERGAMÍ

Ens trobem al cor de la Cuirassa. Aquí les excavacions arqueològiques han documentat els vestigis més antics de la zona: una sitja excavada a la roca que fou reutilitzada com a abocador al llarg del segle XI.

També s'hi han localitzat estructures relacionades amb un taller: tres dipòsits amb un revestiment hidràulic de color vermell, similar al documentat a les adoberies de Lleida; i un canal que demostra la circulació d'aigua i un foc per escalfar aigua.

La documentació de l'època ens parla d'una important indústria dedicada a la fabricació de pergamins, que va donar nom a un dels carrers de la Cuirassa. Tot plegat ens fa pensar que ens trobem davant les restes del que fou un taller de pergaminers que va funcionar durant els segles XIII i XIV.

Relacionades amb aquesta zona de taller s'han localitzat quatre estructures d'emmagatzematge excavades a la roca, de les quals una és una sitja i les altres tres són magatzems soterrats.

A finals del segle XIV, data que coincideix amb els esdeveniments històrics de 1391 que van suposar la destrucció de bona part del barri jueu, totes aquestes estructures s'abandonen i es reutilitzen com abocador.

L'ELABORACIÓ D'UN PERGAMÍ. L'elaboració d'un pergami s'iniciava amb la selecció d'una pell de bona qualitat, principalment d'ovella, cabra o vedell.

El primer pas era el remull, per hidratar les fibres i eliminar-ne les restes de sang i brutícia. A continuació, es feia l'encalcat amb una solució d'aigua i calç apagada on l'efecte alcalí de la calç facilitava el despremiment del pel o la llana. Passats entre tres i deu dies, les pells es posaven sobre la post, una fusta corbada on, amb l'ajuda d'un ganivet corb i poc afilats anomenats rasorius, es realitzava la depilació i el raspat de les restes de carn. La pell neta es muntava, sense clavar, en un bastidor circular o rectangular sotmetent-la a una tensió uniforme. La pell tensada s'anava raspant amb un ganivet amb forma de mitja lluna anomenat lunellum, humitejant-la tot sovint amb paletades d'aigua calenta.

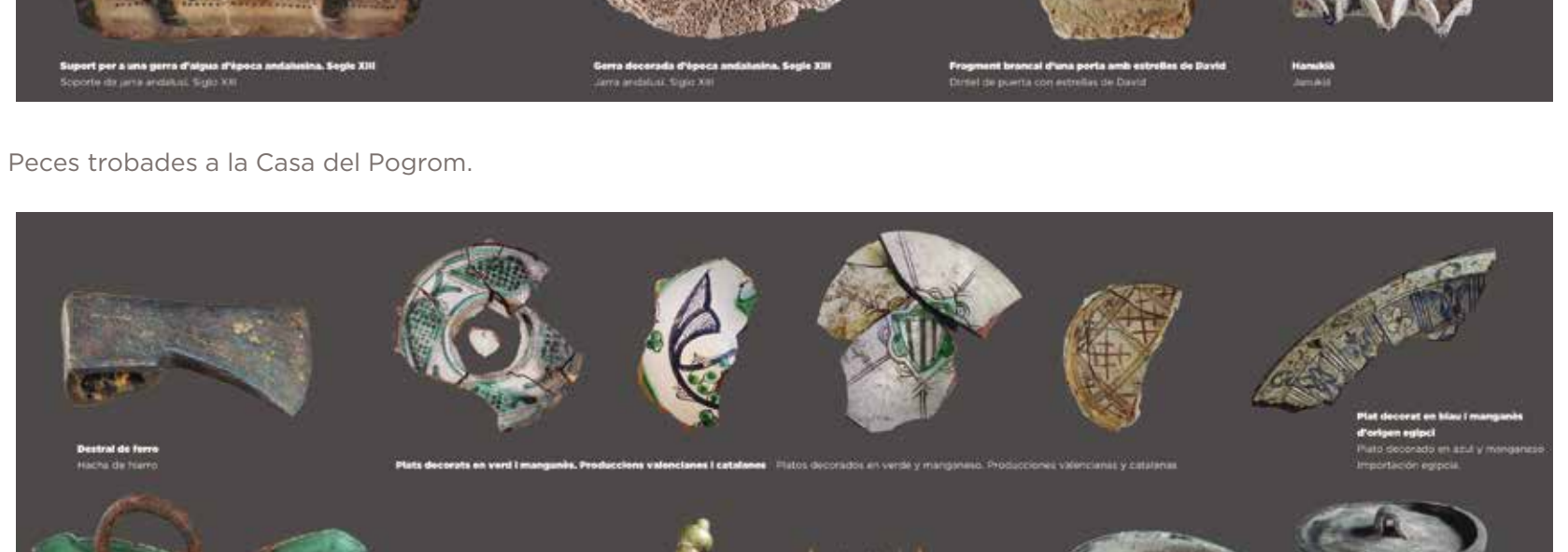
Finalment, un cop assecada la pell al sol, es duia a terme un nou raspat fins a aconseguir-ne el gruix desitjat. El brunyit o acabat final depenia de l'ús del pergami i, normalment, no el feia el pergaminer. En el cas dels pergamins destinats a l'escriptura, l'acostumava a fer el copista que polia el pergami amb pell girada i guix.

LA CASA DEL POGROM

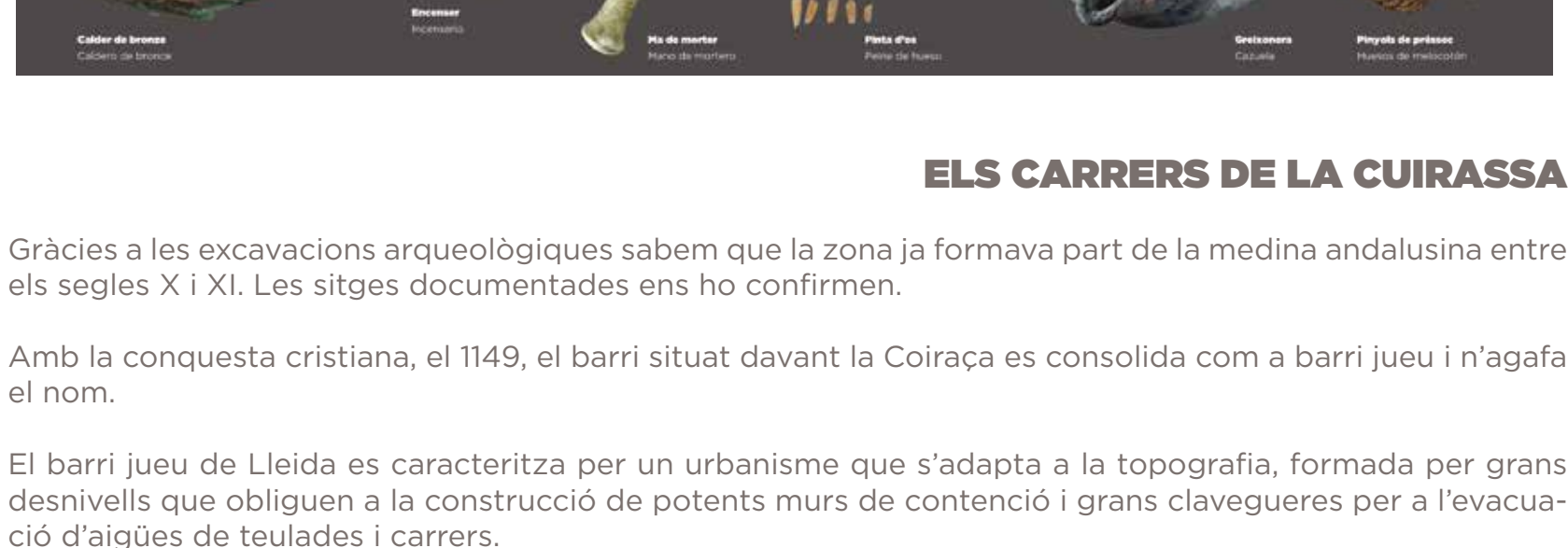
El 13 d'agost de 1391 els avalots contra els jueus arriben a la Cuirassa. Segons les cròniques "78 jueus foren morts i enterrats a les sitges del Pla de Framenors". Simultàniament, una part dels habitatges del barri són saquejats i cremats.

El destí o la casualitat ens ha portat a descobrir-ne un que, miraculosament, ha perdurat atrapat en el dia de l'incendi. Els treballs arqueològics, encara en curs, ens ofereixen l'oportunitat d'aproximar-nos a la vida quotidiana dels veïns del barri en una data molt concreta.

Peces trobades a la Casa del Pogrom.

ELS CARRERS DE LA CUIRASSA

Gràcies a les excavacions arqueològiques sabem que la zona ja formava part de la medina andalusina entre els segles X i XI. Les sitges documentades ens ho confirmen.

Amb la conquesta cristiana, el 1149, el barri situat davant la Coiraça es consolida com a barri jueu i n'agafa el nom.

El barri jueu de Lleida es caracteritza per un urbanisme que s'adapta a la topografia, formada per grans desnivells que obliguen a la construcció de potents murs de contenció i grans clavegueres per a l'evacuació d'aigües de teulades i carrers.

Ens trobem davant d'unes restes que s'han pogut consolidar i que daten de mitjans del segle XIV. A partir d'un carrer empedrat, que funciona com a eix, els habitatges es distribueixen entre dues terrasses.

1. A la banda inferior dreta, un habitatge és transformat en un taller amb una bassa de decantació per a l'obtenció d'argiles. Des d'aquest, s'accedeix al carrer a través d'un pati a cel obert per on travessa el desguàs que prové de la plaça de la Cuirassola.
2. Davant per davant, a l'altra banda del carrer, trobem un altre habitatge seccionat per les construccions del segle XVIII i del qual coneixem el baixant d'aigües de la teulada i una llar de foc.
3. A la terrassa superior es conserva l'entrada a un tercer habitatge, que podria tenir accés també a la plaça de la Cuirassola.
4. El darrer habitatge d'aquesta illa conté una altra estructura d'emmagatzematge.

El carrer del Soquet, al qual s'obren els habitatges, conté una claveguera central on van a parar els baixants domèstics.

Amb l'atac del 1391 contra la comunitat jueva, el barri queda força destruït. Després d'aquest episodi, tant la Corona com el govern municipal intencionalment repobla la zona. Aquests intents queden patents en reformes com la rectificació de la façana dels habitatges situats al sud, que dupliquen l'amplada del carrer del Soquet.

Tanmateix, potser es tracta només d'un miratge. En realitat, els indicis arqueològics d'ocupació a partir del segle XV són molt minsos, només emparats per l'expulsió documentada el 20 de juliol de 1492.

La recuperació del barri s'inicia amb la construcció del Col·legi dels Jesuïtes entre el 1608 i el 1614, posteriorment cedit al Seminari Conciliar el 1773.

UNA CIUTAT DINS UNA CIUTAT

Durant l'edat mitjana, per facilitar l'acompliment dins les viles cristianes de les lleis religioses contingudes en la Torà, els jueus visqueren en comunitat instal·lant-se en barris ben delimitats.

El call de Lleida, la Cuirassa, era governada pels mateixos jueus, constituïts en aljama o assemblea per privilegi del rei Jaume I. La comunitat jueva gaudia dels seus propis temples, banys, carnisseries o forns i es regia segons les seves lleis i tradicions. Per tot plegat, la Cuirassa lleidatana esdevingué una petita ciutat dins d'una altra ciutat.

LA SINAGOGA. Era l'edifici i la institució més important de la Cuirassa. La seva funció no estava reservada únicament al culte, també era un espai dirigit els afers importants de la comunitat i a la estudi.

EL MICVÉ. Era un edifici en forma de petita piscina, íntimament lligat a la sinagoga, donada la seva funció ritual de purificació. Segons la tradició, havia de disposar d'aigua corrent i era el lloc on les dones realitzaven la triple immersió.

LA CARNISSERIA. El ritual d'elaboració de la carn kosher, específica per al consum jueu, és molt complex i diferent depenent dels tipus d'animal. Per animals grans, com el bou o la vedella, havia de fer-se a l'escorxador per tal d'explorar les entranyes de l'animal i determinar-ne la puresa. Per aquestes raons, la Cuirassa gaudia d'una carnisseria pròpia.

L'ANELL EN CITE GOIG. El cementiri jueu a Lleida, com era tradició, es trobava fora de la Cuirassa. Els documents en denuncien diversos i el més important és el que va aparèixer al segle XVIII en la zona anomenada Les Eres de Sant Tomàs, aproximadament on avui es troba la Plaça de les Missions. En aquest cementiri aparegué un anell amb la inscripció en hebreu «Gog», que significa 'goig', avui dia conservat al Museu de Lleida.

MORT O CONVERSIÓ

Just en el lloc on us trobeu, el 13 d'agost de 1391 succeí un dels episodis més tristos de la història de Lleida: l'atac a la Cuirassa per part dels mateixos veïns de la ciutat.

Durant l'edat mitjana, la intolerància cap a altres comunitats religioses anirà en augment i les ordenances de la Paeria del segle XIV així ho demostren. Entre moltes altres, l'obligació de portar una rodella de roba de color cosida al pit o la prohibició de mercadejar amb la mà nua. Fins i tot, per Setmana Santa, els ciutadans desfermaven el seu odi atacant als jueus amb una pluja de pedres.

En el segle XIV, la simultaneïtat de fets tan fatídics com les viles collites i la pesta, provocaren que la societat cerqués culpables en les minories religioses. Tot plegat esclatà l'estiu de 1391, en forma de multitud d'atacs als diferents carrers de la península. En el cas de Lleida, l'agost d'aquell mateix any, unes sis-centes persones atacaren la Cuirassa. Moriren setanta-vuit jueus i la jueria de Lleida quedà arrasada. La sinagoga fou transformada en església i l'advocació escollida fou Santa Maria del Miracle, potser pel gran nombre de conversions forcoses de jueus al crit de "mort o conversió".

I SE N'ANAREN RIU SEGRE AVALL

Tot i els intents dels reis de la Corona d'Aragó per reconstruir el call lleidatà després de l'atac, el mal ja estava fet i la comunitat jueva de Lleida no es tornaria a reconstruir.

Finalment, el 20 de juliol de 1492, la Paeria –acomplint l'ordre d'expulsió dictada pels Reis Catòlics– clausurà definitivament la Cuirassa. Aquell mateix dia, els darrers jueus de la ciutat pujaren a quatre barques i se n'anaren riu Segre avall.

TRESOR DEL SENYOR REI

El segle XIII fou conegut com el Segle d'Or dels jueus a la Corona d'Aragó. Els reis Jaume I i Pere el Gran els protegiren i atorgaren privilegis per garantir-ne la prosperitat, en tant que n'eren els propietaris. A canvi, les comunitats jueves constituïen una font d'ingressos econòmics i de coneixement per a la cort: foren el cofre i tresor del senyor rei.

A Lleida, aquesta relació de benefici mutu es manifestà de diverses formes. Així, el 1268, el comte-rei Jaume I atorga a la Cuirassa un extens diploma de privilegis. En contraprestació, els jueus lleidatans contribuïren a la Corona amb impostos regulars i extraordinaris. Fins i tot, arribaren a dissenyar un sistema propi de pagament, les Declaracions de Sou i Lliura.

També participaren en el finançament d'obres importants, com la desapareguda Torre dels Jueus, al Castell del Rei - La Suda del turó de la Seu Vella.

EL BATLLE REIAL JÀFIA BEN DAVID DE MONÇO

En aquest context de relació i col·laboració entre la comunitat jueva i la corona, cal destacar la figura del batlle reial. Aquest era el representant directe del rei a la ciutat i, alguna vegada, va recaure en un jueu perquè eren coneixedors de la cultura andalusina i podien actuar com a traductors i torsimanyes. Aquest és el cas de Jàfia ben David de Monço, batlle reial de Lleida durant divuit anys, del 1167 fins al 1185.

TORSIMANYES ENTRE CULTURES

Llibres de medicina per a l'Estudi General, savis al servei de la reialesa o poetes per a la posteritat. Aquests són alguns dels exemples del llegat intel·lectual de la comunitat jueva que va viure a la Cuirassa.

El coneixement de llengües per part del poble jueu facilità l'entesa entre les cultures jueva, musulmana i cristiana de la Lleida medieval. La comunitat jueva actuà, doncs, com a traductora, i va nodrir l'Estudi General de traduccions al llatí d'obres científiques com ara de l'hebreu (Maimònides), de l'àrab (Avicenna), o bé de clàssics grecs (com Gal·les o Hipòcrates).

De fet, tal com han demostrat les darreres troballes arqueològiques, la Cuirassa allotjava una indústria dirigida al coneixement, en tant que el suport d'aquestes obres, en forma de pergami lligat en llibres, també era manufacturat en aquest barri.

Tot aquest saber es va personificar en algunes dels millors metges de la Corona com Cresques Abnarrabi, Jucef Avinardut, el mestre Isaac o la nissaga dels Gallipapa. El seu prestigi fou tal, que molts ciutadans passaren per alt la prohibició de l'església que no permetia als cristians ser tractats per metges jueus.

UNA MEDICINA REGIDA PER ASTRES

Es té constància d'una carta signada per l'oftalmòleg hebreu Cresques Abnarrabi dirigida al rei Joan II en què, un cop operat amb èxit l'ull dret, fixa la data d'intercessió de l'ull esquerre del monarca que, segons els astres, havia de realitzar-se al cap de... dotze anys!

El rei ho trobà intolerable i ordenà a Abnarrabi que cerqués una altra data. La resposta del savi jueu fou, no cal dir-ho, a gust del monarca i la nova operació es produí amb èxit pocs dies després.